

Aladits Beáta: Mit jelent az „érdemesség”? Az előzetes mentesítések bírósági gyakorlatának empirikus vizsgálata

Debreceni Jogi Műhely, 2012. évi (IX. évfolyam) 2. szám (2012. április) 1-19.

Bevezetés

A dolgozatom témaválasztásának indoka, hogy tesztelni szerettem volna azt a vélekedést, amely a köztudatban él azzal kapcsolatban, hogy ha rendőr, vagy más hivatalos személy követ el bűncselekményt, a bíróságok velük szemben elnézőbb magatartást tanúsítanak. A kutatás során egy empirikus elemzés keretében szerettem volna utánajárni, hogy a gyakorlatban valóban ez jellemzi-e a bíróságok döntéseit. Egy ilyen irányú vizsgálódás önmagában rendkívül komplex lett volna, ezért azt leszűkítettem az előzetes mentesítés gyakorlatának feltérképezésre. Ez egy szűk szegmense csupán a bírói gyakorlatnak, de kiválóan alkalmas arra, hogy a bíróságok hivatalos személyekkel kapcsolatos attitűdjét fel lehessen mérni általa.

Az előzetes mentesítésről a büntető törvénykönyv [1978. évi IV. tv. (továbbiakban: Btk.)] nagyon „szűkszavúan” rendelkezik, csupán annyit ír, hogy előzetes mentesítésben részesítheti a bíróság az elítéltet, ha a szabadságvesztés végrehajtását felfüggeszti, és az elítélt a mentesítésre érdemes.¹ Amiatt tartottam megfelelőnek ezt az intézményt a kutatáshoz, mert a bíróságok annak eldöntésében, hogy az elítélt érdemes-e a mentesítésre, a belátásuk szerint dönthetnek, tehát egyéni méltányosságról van szó abban az esetben, amikor a törvény túl szigorú. Az érdemesség kapcsán a bíróság azokat a körülményeket vizsgálja, melyeket a büntetés kiszabása során is figyelembe vett. Bizonyos munkakörök esetében akkor is szükség lehet az előzetes mentesítés alkalmazására, ha a bíróság nem kívánja, hogy ítélete a tényleges büntetésen túlmenően egzisztenciális hátrányokat is okozzon, egyfajta burkolt „foglakozástól eltiltás” legyen. Ez a körülmény magyarázhatja azt is, hogy a rendőrök esetén a bíróságok miért alkalmazzák olyan gyakran a mentesítés intézményét.

Dolgozatomban bemutatom a mentesítés intézményét, az előzetes mentesítés sajátosságait, az általam végzett kutatás módszertanát és az eredményeket. Röviden ismertetem az Egyesült Államokban született jogi realizmus irányzatát, amely az eredmények magyarázatának elméleti keretét adja.

1. A mentesítés célja

A mentesítés célja, hogy az elítélt mentesüljön mindazon hátrányos következmények alól, amelyeket a jogszabály az elítéléshez fűz. A mentesítés intézményét az az általános meggyőződés indokolja, hogy az ember képes változni, megjavulni, tanulni a hibáiból és ezáltal a jövőben tartózkodni minden törvényellenes magatartástól.

A törvény szerint a határozott időtartamra elítélt a büntetés hátrányos következményei alól bizonyos idő eltelté után mentesül. Azonban egy jogerősen marasztaló döntéssel

végződött büntetőeljárásnak számtalan - anyagi, erkölcsi, pszichés és egyéb vonatkozású - negatív hatása lehet. A mentesítés a pszichés, az erkölcsi, az egyén megítélését felölelő következményeket természetesen nem kezeli közvetlenül. Ugyanakkor az ezen túl előforduló normatív jellegű hátrányok is lehetnek büntetőjogon belüliek, illetve büntetőjogon kívüliek. A büntetőjogon belüli jogkövetkezmények alapvetően a visszaesés, illetve a bűnismétlés megállapíthatósága és az azokhoz kötődő következményi rendszer körében keresendők. A törvény azonban úgy rendelkezik, hogy újabb bűncselekmény elkövetése esetén a mentesítés nem terjed ki azokra a hátrányos következményekre, amelyek a korábbi elítéléshez a Btk. értelmében kapcsolódnak. A mentesítés tehát az elítélés büntetőjogon belüli hátrányos következményeire nem terjed ki, hatálya csak a büntetőjogon kívül érvényesülő negatívumokra vonatkozik. Ezek köre is igen tág, hiszen egy korábban elítélt személy például bizonyos munkakört nem tölthet be, társadalmi feladatot nem láthat el. A mentesítés folytán egy adott munkakör betöltésekor a mentesített személyt büntetlen előéletűnek kell tekinteni, ha nem számol be korábbi elítéléséről, azonban az elítélés folytán elveszített állását vagy beosztását a mentesítéssel automatikusan nem szerzi vissza, mert a mentesítés célja a jövőbe mutat. Abban az esetben, ha az adott munkakör ellátásához például erkölcsi bizonyítvány szükséges, ebben az az elítélés, amely alól mentesült, nem tüntethető fel. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a bűnügyi nyilvántartóban e tény ne szerepelne, hiszen a büntetőjogi következményeket a mentesítés nem érinti.²

2. A mentesítés formái

A mentesítés formáit a Btk. szabályozza. Sokáig kérdéses volt, hogy a büntetett előélethez fűződő hátrányok kérdésköre a Btk-hoz tartozik-e, mivel nyilvánvalóan túlmutat ennek rendelkezésein, és tulajdonképpen büntetés-végrehajtási kérdésnek sem tekinthető. Tóth Mihály véleménye szerint azt, hogy változatlanul a Btk-ban szerepel ennek szabályozása, bizonyos jogi hagyományok indokolják.³

A mentesítésnek több formája ismert. Különbség tehető közöttük a döntésre jogosult személyében, a mentesítés feltételében és a mentesítésre jogosult elítéltek személyében. A *törvényi mentesítés* a legtágabb kategória. Az elítélt automatikusan mentesül a korábbi elítélés következményei alól a meghatározott feltételek fennállta esetén, nincs szükség kérelemre. A mentesítés legkorábbi időpontját a legenyhébb büntetésekhez köti a Btk, így közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás és kiutasítás esetén a mentesítés már az ítélet jogerőre emelkedésének napján beáll. A legszigorúbb feltételek a szabadságvesztés-büntetéshez kapcsolódnak attól függően, hogy szándékos vagy gondatlan volt-e az elkövetés, és a szabadságvesztés időtartama milyen mértékű. Gondatlanság esetén a mentesítés a szabadságvesztés kitöltésének, illetve végrehajthatósága megszűnésének napján áll be, míg szándékos bűncselekmény esetén, ha a szabadságvesztés az egy évet meg nem haladja, akkor három évnek, ha az egy évet meghaladja, de az öt évet nem, akkor öt évnek, ha pedig az öt évet meghaladja, akkor tíz évnek kell eltelnie a büntetés kitöltésétől, illetve végrehajthatósága megszűnésétől számítva a mentesítés beálltáig.

A bírósági mentesítés lehet utólagos vagy előzetes. Gyakoribb formája az *utólagos mentesítés*, amit a bíróság a szándékos bűncselekmény elkövetése miatt határozott tartamú végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt személlyel szemben gyakorolhat, amennyiben kitöltötte a szükséges várakozási időt, és a mentesítésre érdemes. A szükséges várakozási idő a törvényi mentesítés kapcsán leírtaknak megfelelően a szabadságvesztés kiállításától, illetve végrehajthatósága megszűnésétől számított három, öt vagy tíz év fele. Az érdemesség megítélésénél a bíróságnak elsősorban az elítélt megbüntetése óta folytatott életvitelét, a társadalomhoz való kapcsolódását kell vizsgálnia, továbbá lényeges lehet az is, hogy az elítélt a cselekményével okozott sérelmet, amely nem csak anyagi jellegű lehet, jóvátette. Részben ezek a szempontok is fontosak lesznek az előzetes mentesítésről döntő ítéletek vizsgálatánál és értékelésénél. Az eljárásnak csak kérelemre van helye, nem indulhat hivatalból. Az elítélt, illetőleg törvényes képviselője kérheti az alapügyben első fokon eljáró bíróságnál.⁴

Szűkebb keretek között kerülhet sor az *előzetes mentesítésre*. A Btk. 104. §-a szerint előzetes mentesítésben részesítheti a bíróság az elítéltet, ha a szabadságvesztés végrehajtását felfüggeszti, és az elítélt a mentesítésre érdemes. A mentesítésre tehát már a bírósági ítéletben sor kerül. Az érdemesség kapcsán a bíróság azokat a körülményeket tudja vizsgálni, melyeket a büntetés kiszabása során is figyelembe vett. Az előzetes mentesítés feltételes, hiszen ha a felfüggesztett büntetés végrehajtását mégis el kell rendelni, azzal együtt a mentesítés is hatályát veszti.⁵

A mentesítés harmadik formája a *kegyelmi mentesítés*. Az egyéni kérelem köztársasági elnökhöz történő benyújtása semmilyen törvényi feltételhez sem kötött, így kegyelmi mentesítésre akkor is sor kerülhet, ha egyébként annak törvényi vagy bírósági mentesítésnél nevesített feltételei nem állnak fenn. Az egyéni kegyelem az eljárás adott szakaszától függően lehet eljárási kegyelem, végrehajtási kegyelem, és irányulhat a büntetett előélethez fűződő hátrányok alóli mentesítésre. Kegyelemi kérelem benyújtására a terhelt, a védő és a terhelt hozzátartozója jogosult. Kegyelem iránti előterjesztést a vádirat benyújtásáig a legfőbb ügyész tehet, azt követően az igazságügy-miniszter tehet kérelemre vagy hivatalból.⁶

3. Az előzetes mentesítéshez kapcsolódó legfelsőbb bírósági iránymutatások

A Btk. lehetővé teszi, hogy az ítélet jogerőre emelkedésének napján álljon be a mentesítés, ha a bűnösséget megállapító ítéletben a bíróság szabadságvesztést szabott ki, ennek a végrehajtását felfüggesztette, és az elítélt arra érdemes. Az előzetes mentesítés objektív feltétele tehát, hogy a bíróság kizárólag felfüggesztett szabadságvesztés büntetés kiszabása esetén mentesítheti az elítéltet ítéletében. Szubjektív, alanyi feltétele a terhelt érdemessége. Ahogyan már korábban említettem, ez a törvényi rendelkezés nagyon „szükszavúnak” tekinthető, ezért megvizsgáltam, hogy hogyan pontosította ezt a Legfelsőbb Bíróság.

Az előzetes mentesítés feltételeinek vizsgálatakor az ítélezési gyakorlatban következetesen érvényesül az az elv, melynek értelmében az érdemesség szempontjából az elkövető személyének, életvitelének, a társadalomra veszélyesség fokának, a bűncselekmény tárgyi súlyának, jellegének, az elkövetés módjának, motívumának, és a büntetés mértékének van meghatározó jelentősége. A Legfelsőbb Bíróság gyakorlata szerint kedvező alanyi oldal mellett sincs mód az előzetes mentesítésre, ha a tárgyi tényezők az érdemesség ellen szólnak. Az egyik esetben a jelentős tárgyi súly és az a körülmény, hogy az utolsó bűncselekményt az őrizet megszüntetése után elrendelt lakhelyelhagyási tilalom hatálya alatt, annak megszegésével követték el, már az első cselekmény miatti büntetőeljárás hatálya alatt, kizárta az előzetes mentesítés alkalmazását.⁷ Nem állapította meg a tárgyi tényezők hiányában az érdemességet egy másik esetben sem a bíróság a kedvező alanyi feltételek ellenére, melyek a terhelt hosszú időn át azonos munkahelyen végzett kiemelkedően jó munkája, eddigi büntetlen előélete voltak, továbbá az a körülmény, hogy a nyugdíjazása előtt álló terheltet előzetes mentesítés hiányában a büntetés célját meghaladó hátrány érné. A terhelt cselekménye igen magas összegű jogtalan haszon megszerzésére és ugyanilyen nagyságú károkozásra irányult, továbbá a bűncselekmény jelentősebb tárgyi súlyát kifejezi az eljáró bíróságok által a terhelttel szemben megállapított felfüggesztett szabadságvesztés 1 éves mértéke is. A tárgyi oldalon figyelembe vette a bíróság azt is, hogy két bűncselekmény halmazatáról van szó. Ebben az esetben az alanyi oldalt tekintve sem teljesen megalapozott a Btk. 104. §-nak kedvezményében való részesítés, mivel hiányzott a sérelem jóvátétele, és a bűnösség belátására irányuló készség is, mely körülmények ugyan nem előfeltételei az előzetes mentesítésnek, de az érdemesség megállapításánál nem lehet figyelmen kívül hagyni. Az érdemesség vizsgálata tehát több irányú és alapos mérlegelést igényel.⁸

A Legfelsőbb Bíróság egyik ítéletében arra mutat rá, hogy a cselekmény tárgyi súlyának megítélésénél meghatározó tényező a szabályszegés jellege, következményének súlya és jelentősége. Az esetben a terheltet súlyos testi sértést okozó ittas járművezetés büntetésében mondta ki bűnösnek a bíróság. Nagyobb jelentősége van a szabályszegésnek, amikor az italozás folyamatos és az elkövető az egyre súlyosodó ittasága ellenére többször is járművezetésre vállalkozik. Fokozottan kell vizsgálni azt is, hogy a létrejött veszélyhelyzet milyen sértetti körre terjed ki, és reálisan milyen eredmény bekövetkezésének lehetőségét hordozza magában. A kiemelkedő tárgyi súlyú szándékos bűncselekményt elkövető terhelt a személyiségének és életvezetésének pozitív vonásai ellenére nem érdemes az előzetes mentesítésre a bűnösség jelentősebb fokára figyelemmel.⁹

A következő esetben az eljáró bíróságok előzetes mentesítésre érdemtelennek ítélték a terheltet, azonban a Legfelsőbb Bíróság megengedhetőnek találta ezt a kedvezményt az alábbi indokok alapján: amennyiben a hivatásos katonát felfüggesztett szabadságvesztésre ítélik, a hivatásos szolgálatát a továbbiakban csak akkor láthatja el, ha a bíróság őt a Btk. 104. §-a szerinti mentesítésre érdemesnek ítéli. A bíróság szerint e körben a Btk. 104. §-ának rendelkezései az általánostól eltérő vizsgálatást igényelnek. Az előzetes mentesítés elmaradása próbaidőre felfüggesztett

szabadságvesztés esetén valójában ugyanolyan helyzetet teremt, mintha a bíróság a terhelttel szemben szolgálati viszony megszüntetése mellékbüntetést is alkalmazandónak látott volna. A bíróságnak tehát körültekintően kell vizsgálnia, hogy az elkövetők a rendfokozat viselésére méltatlanná váltak-e (Btk. 131. §), illetve szolgálati viszonyuk megszüntetése indokolt-e (Btk. 132. §). Amennyiben arra az álláspontra jutnak, hogy a Btk. 131. § vagy 132. § alkalmazása nem indokolt, a próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés mellett az előzetes mentesítés általában nem mellőzhető.¹⁰ Az előzetes mentesítés szabályozásának egy gyakorlati problémája, hogy bizonyos foglalkozások esetében a bíróságoknak a felfüggesztett szabadságvesztés mellett előzetes mentesítést kell alkalmazniuk, ha nem akarják, hogy a büntetéshez egyfajta burkolt „foglalkozástól eltiltás” is társuljon. Talán ez a probléma áll annak a háttérben, hogy rendőrök esetében is alkalmazzák ezt a bíróságok.

De lege ferenda lehet fontos, hogy a bíróság csak az ítéletben részesítheti előzetes bírósági mentesítésben a végrehajtásban próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztésre ítéltet, a határozat jogerőre emelkedése után, különleges eljárásban erre nincs törvényes lehetőség. Egy segítségnyújtás elmulasztásának a veszélyhelyzetet előidéző által elkövetett bűntette és közúti baleset gondatlan okozásának vétsége miatt elítélt, akinek a börtönbüntetés végrehajtását 1 évi próbaidőre felfüggesztették, kérte a bíróságtól, hogy utólagosan mentesítse a büntetett előélethez fűződő hátrányok alól. Az ítélet jogerőre emelkedését követően az elítélt előzetes mentesítésben részesítése fogalmilag kizárt. A bíróság az előzetes mentesítést a felfüggesztett szabadságvesztést kiszabó ítéletben mondja ki, az ítélet jogerőre emelkedését követően erre nincs lehetőség, mivel a Btk. 103. § (1) bekezdése az utólagos bírósági mentesítés körében a felfüggesztett szabadságvesztést nem sorolja fel. A büntetőeljárás törvény [1998. évi XIX. tv. (továbbiakban: Be.)] taxatív felsorolja azokat a különleges eljárásokat, amelyek a büntetőeljárás jogerős befejezése után lefolytathatóak. A Be. 577. § csak az utólagos bírósági mentesítésre állapít meg szabályokat, az előzetes mentesítésre nem. A fenti indokok alapján a másodfokú bíróság a bírósági mentesítésre irányuló kérelmet elutasította.¹¹ Ez a szabályozás szigorúnak tekinthető, mert a bíróságok az előzetes mentesítést nem mechanikusan alkalmazzák, csupán az elítélt vagy védője kérelmére vizsgálják meg a mentesítés megadhatóságának körülményeit. Ma a leggyakoribb munkakörök lassan 2/3-a erkölcsi bizonyítványhoz kötött,¹² ezért előfordulhat, hogy a vádlottnak a büntetőeljárás befejezése után, azonban még a felfüggesztett szabadságvesztés időtartama alatt lenne szüksége a mentesítésre egy ilyen munkakör betöltéséhez, de a fent bemutatott szabályok miatt nem lehet utólagosan kérni a mentesítést felfüggesztett szabadságvesztés esetén.

A Btk. az előzetes bírósági mentesítés alkalmazását végrehajtandó szabadságvesztés kiszabása mellett egyetlen esetben mégis lehetővé teszi, nevezetesen akkor, ha a katonával szemben kiszabott szabadságvesztést katonai fogdában hajtják végre (Btk. 136. §). Az előzetes bírósági mentesítés lehetőségét a katonai fogdában szabadságvesztésüket töltő katonai elítéltek esetén elsődlegesen az indokolta, hogy a katonai büntetés-végrehajtási intézetben nagyrészt azok töltik büntetésüket, akik

katonai bűncselekményt vagy egyéb bűncselekményt a katonai szolgálattal összefüggően követtek el. Vannak olyan magatartások, amelyek csak katonai életviszonyok között valósítanak meg bűncselekményt, ezért indokolt, hogy a katonai fogdában büntetésüket töltő, arra érdemes elítéltek a büntetésük kitöltésével adott esetben mentesüljenek a hátrányos következmények alól. A Btk. 136. §-ának (1) bekezdése az előzetes mentesítés feltételeként csupán a szabadságvesztés katonai fogdában történő végrehajtásának elrendelését szabja meg, az arra való érdemességet nem említi. Azonban az előzetes bírósági mentesítés megadásánál ebben az esetben is vizsgálendő, hogy az elítélt a mentesítésre érdemes-e [Btk. 104.§ (1) bek.], tehát az érdemesség vizsgálata nem mellőzhető. Az érdemesség eldöntésénél jelentősége van az elkövetett bűncselekmény jellegének, súlyának, az elítélt személyiségének, életvitelének és az azt megelőzően tanúsított magatartásának. A bűncselekmény jellegénél elsősorban azt kell vizsgálni, hogy a magatartás katonai bűncselekmény-e vagy sem. Általában kizárt az előzetes bírósági mentesítés a súlyosabb megítélés alá eső szolgálati bűncselekményt, valamint a súlyosabb függelemsértést megvalósító elítéltek esetében. Ha a hivatásos vagy szerződéses katonával szemben szándékos bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztés végrehajtását rendeli el a bíróság katonai fogdában, úgy az előzetes mentesítés alkalmazása mellőzhetetlen, mert ennek elmaradása az utóbbi állományú elítélteknél a szolgálati viszony megszüntetését eredményezné. A hivatásos vagy a szerződéses katonák tekintetében ugyanis a szabadságvesztés katonai fogdában történő elrendelésével a bíróság a vádlott szolgálatban megtarthatósága mellett döntött. A szolgálatban megtarthatóság a hivatásos vagy a szerződéses állományú katonáknál csak akkor valósulhat meg, ha büntetlen előéletűek. Ellenkező esetben a szolgálatban megtarthatóságra vonatkozó bírói döntés nem érvényesülhetne, és a szabadságvesztést sem lehetne katonai büntetés-végrehajtási intézetben (fogdában) végrehajtani.¹³

A súlyosítási tilalom a bírósági mentesítés esetében nem érvényesül. A másodfokú bíróság mellőzheti az előzetes mentesítést, ha az erre való érdemesség indokolását nem látja elfogadhatónak. Egy maradandó fogyatékoságot okozó közúti baleset gondatlan okozása vétségének ügyében a másodfokú bíróság észlelte, hogy tévesen járt el az első fokú bíróság, amikor a terheltet előzetesen mentesítette, mert a cselekmény tárgyi súlya, a gondatlanság viszonylag jelentősebb foka kizárja a Btk. 104. § (1) bekezdésének alkalmazását, azonban a súlyosítási tilalom folytán ezeknek csupán a megállapítására szorítkozott. A Be. 354. § (1) bekezdése szerint a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában a súlyosítási tilalom kizárólag arra terjed ki, hogy a másodfokú bíróság a felmentett vádlott bűnösségét nem állapíthatja meg, a büntetését, illetve a büntetés helyett alkalmazott intézkedését nem súlyosíthatja. A Be. 354. § (1) bekezdésében nem érintett, a terhelt hátrányára jelentkező egyéb rendelkezések meghozatalának a terhére bejelentett fellebbezés hiányában is helye lehet. A Legfelsőbb Bíróság az ügyben kimondta, hogy a másodfokú bíróságnak módja lett volna a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában is mellőzni az előzetes mentesítésre vonatkozó rendelkezést.¹⁴

Az ismertetett esetek alapján jól látható, hogy a Legfelsőbb Bíróság megfogalmazott néhány elvet az előzetes mentesítés alkalmazásához. Megállapítható, hogy az elítelt személyi körülményein kívül a cselekmény tárgyi súlyának és a bűnösség fokának is nagy jelentőséget tulajdonít az érdemesség megítélésében, illetve fontosnak látja a hivatalos személyek előnyben részesítését a mentesítésről való döntéskor (szolgálati érdek). A továbbiakban egy empirikus vizsgálat eredményeinek bemutatásán keresztül azt vizsgálom, hogy miként érvényesülnek a mindennapi jogalkalmazásban ezek az iránymutatások.

4. Egy lehetséges értelmezési keret: a jogi realizmus

A jogi realizmus jogelméleti irányzata egy másik jogi kultúrában, az Egyesült Államokban született meg a „New Deal” program időszakában. Vizsgálódásaik középpontjában a „működő” jog (law in action), azon belül is a bíróságok gyakorlata állt. Az irányzat egyik legnagyobb hatású képviselője *Jerome Frank* volt.

Frank szembeszállt azzal a hagyományos megközelítéssel, amely a bírói döntés alapjának a szabályokat, a jogelveket és a precedenseket tartja. Nézete szerint a szabályok mellett legalább ilyen jelentősek, vagy még jelentősebbek más körülmények, amelyek befolyásolják a bírói döntést. Részletesen meg kell ezért vizsgálni a döntéseket és a döntésekhez vezető út körülményeit. A jogelméleti és a szociológiai vizsgálatoknak tehát a bírói gyakorlat felé kell fordulnia. Álláspontja szerint a jog tényleges megismeréséhez a jog gyakorlati funkcióit kell vizsgálni.

Jerome Frank felállított egy ekvivalenciát, amely a döntéshez vezető utat mutatja: $R \times F = D$, amelyben R (rules) a szabályokat, F (facts) a tényeket mutatja, D (decisions) pedig a döntéseket jelenti. A szabályok általában adottak, azonban a tényeket a bíróságnak kell rekonstruálnia. A bíró munkáját a történész munkájához hasonlítja, mert a történész is múltbeli eseményeket elemez, és ez alapján állapítja meg az eseményeket. Ebben a történész személyisége rendkívül erős szerepet játszik. Frank szerint az emberek, tehát a bírók is, az érveléseket valójában konklúzióval kezdik, és ehhez keresnek premisszákat. Ha nem találnak hozzá, akkor új konklúziót keresnek. Vagyis sokszor már előre eldöntött tényekhez igazítják a tényállás felderítését, ezért nem azok tekinthetők tényeknek, melyek megtörténtek, hanem amiket a bíróság megtörténtnek nyilvánít.¹⁵

A jogi realisták szerint „a hazug tanú sokkal kevésbé veszélyes, mint az a tanú, aki téved”¹⁶. A tanúvallomások vizsgálatánál egyértelműen kimutatták a tények torzulását. A legtöbb tanú nem becsületes, de ha magukat becsületesnek vallják is, a felekkel szembeni részrehajlásuk és az előítéleteik befolyásolják előadott vallomásaikat. Ha egy tanú vallomást tesz, óhatatlanul befolyása alá kerül, vagy ítéletet mond arról, amit látott, hallott. A bírói tapasztalat szerint a tanúk minden külső befolyás nélkül is helytelenül adják elő az objektív tényeket. Fontosak az olyan tényezők, mint a tanú kijelentésének hangszíne, a tekintet, testtartás, a hang elcsuklása, kifejezőmód. Ezek a körülmények csupán azok számára észlelhetőek, akik látják és hallják a tanúkat. A bíró

pedig a tanúk tanújának tekinthető, mert nem mentes azoktól a problémáktól a tényállás elemzése során, mint a tanú. Ezek alapján a tényállások kétszeresen sérülnek, egyrészt a tanú által, másrészt a bíró által.

A tények rekonstrukcióját tehát rengeteg körülmény befolyásolja, melyek egy része tipizálható, míg más része nem. Tipizálható a bíró politikai, gazdasági, szociális viszonyulása. Nem tipizálható körülmény lehet az ellenszenv vagy szimpátia egy tanú, vádlott iránt. Az egyik tanú szimpatikusabbnak tűnhet a bíró számára, mint a másik, ezáltal hihetőbbé válhat az, amit mond. A vádlott személyisége, öltözködése, beszédmódja esetleg idegesítheti a bírót, és ez befolyásolhatja a döntéshozatalt. „Egy ember politikai előéletét sokszor felülírja általa bizonyos csoportok vagy emberek iránt érzett szimpátia, vagy velük szemben táplált ellenszenv... illetve például a rasszista attitűdöt felülírhatja bizonyos esetekben egy megfelelési vágy más személynek, aki mentes ilyen előítéletektől.”¹⁷ Lehet, hogy a bírót politikai előélete befolyásolná a döntésnél, de rengeteg olyan tényező van, amely ezen előítélet hatását tompíthatja. A bíró előítéleteit megváltoztathatják az ügyvédek, tanúk, felek, akikkel a per során kapcsolatba került, és akik különböző reakciókat váltanak ki belőle. Lehet, hogy a korábbi tapasztalatai miatt egy „orrhang, egy köhintés vagy egy gesztus is kellemes vagy fájdalmas emléket hozhat benne elő. Miközben az ilyen viselkedő tanúra figyel, emlékei hatással vannak arra, amit hall, és másként fűzi azt egészé, de befolyásolja azt is, hogy miként fogja minősíteni a tanúvallomás súlyát, hihetőségét.”¹⁸ Előfordulhat, hogy a bíró nyugtalan, mert a tárgyalás napján valami komoly trauma érte, ami miatt dekoncentráltabb, és lehet, hogy elkerüli néhány tény a figyelmét. Ezen szubjektív tényezők sorolását még hosszasan folytathatnánk. Ezek alapján a realisták szerint a bíróságok nem tényállást, hanem tényteremtést végeznek. Jerome Frank szükségesnek tartotta módosítani ekvivalenciáját: $R \times sF = D$, amelyben az „s” jelenti a szubjektivitást.

A jogi realizmus szerint a szabályok és a jogelvek, melyek a klasszikus jogelmélet szerint egyértelműek, valójában ellentmondásosak. A döntés sokszor illogikus, érzelmeken alapul, csak az indokolásban lévő szabályozás miatt tűnik logikusnak. A bíró egyénisége nagymértékben tükröződik a döntéseiben. „Az igazságosság személyenként nagyon eltérő lehet, és függ a bírók lelki alkatától, személyiségétől, neveltetésétől, környezetétől, illetve egyéb jellemvonásaitól.”¹⁹

Bár a jogi realista irányzat és Jerome Frank tételei az Egyesült Államok XX. század eleji jogrendszerének, igazságszolgáltatásának problémáira vonatkoznak elsősorban, véleményem szerint alkalmas arra, hogy magyarázatot adjon a rendőrökkel szembeni magyar bírói attitűdre. Az általam vizsgált ügyekben ugyanis egyrészt széleskörű diszkrecionális jogköre van a bírónak, amely önmagában is lehetővé teszi a fent említett körülmények befolyását a bírói álláspontra, másrészt a mentesítés kérdésében történő döntéshez tanúkat kell kihallgatni, és vallomásokat értékelni. Ezekben pedig szintén szerepet játszanak a realisták által feltárt tényezők. A kutatott gyakorlat sajátosságainak a jogi realizmus keretén belül maradó magyarázatával a tanulmány utolsó részében fogok előállni.

5. Előzetes mentesítés a hivatalos személyek és hivatalos személynek nem minősülő elkövetők esetén

5.1 A kutatás során felmerült módszertani kérdések

A kutatás 2010. februárban kezdődött. Az ítéletek empirikus feldolgozását egy 13 tagú, joghallgatókból álló csoport végezte, az elemzést pedig én készítettem. A csoport tagjai kettes alcsoportokban dolgoztak, így jutott egy-egy alcsoportra körülbelül 20 ügy. Az ügyek kiválasztásában segítséget nyújtott a bíróság honlapja. A honlapon található a bírósági határozatok gyűjteménye, amely tartalmazza azokat a 2006 óta meghozott egyedi érdemi határozatokat, melyekben az ügy legalább az ítéletablák szintjéig eljutott. A határozatok között § szám alapján is lehet keresni, így a Büntető Törvénykönyv 104. §-ra rákeresve megtalálhatóak azok az ügyek, amelyekben felmerült az előzetes mentesítés kérdése. A kutatásnak ebben az időszakában ezekből 100 darabot találtunk, és ez a szám megfelelőnek tűnt a vizsgálat elvégzéséhez. Mindez azt is jelenti, hogy minden olyan ügyet megvizsgáltunk, amelyekben az ítélet felkerült az internetes adatbázisba. A kiválasztásban nehézséget jelentett, hogy egy ügy többször is előfordul a rendszerben.

Az ítéletek feldolgozásához az *Excel táblázatkezelő programot* használtuk. A függelékként csatolt táblázat első oszlopában az első fokon eljáró bíróság ítéletének *ügyszámát* tüntettük fel vádlottanként, ami az ügy beazonosítása érdekében szükséges. Ha egy ügyben több vádlott szerepelt, akkor a táblázatban az ügyhöz annyi sor tartozott, amennyi vádlott volt az adott ügyben. A következő oszlopokban az *I., II. és III. fokon eljáró bíróságokat*, illetve a *felülvizsgálatot* jelöltük meg azokban az ügyekben, ahol volt. Ezek az oszlopok szintén a beazonosítást segítik, és megmutatják az esetleges területi eltéréseket. A következő oszlop tartalmazza a *bűncselekmény minősítését*. Ha az ügyben eljáró bíróságok különbözően minősítették az adott bűncselekményt, azt írtuk be, amelyet a magasabb bírói szerv állapított meg. A *kiszabott jogerős büntetést* hónapokban tüntettük fel. Mivel előzetes mentesítésben olyan elítélt részesíthető, akinek szabadságvesztés büntetését felfüggesztették, a táblázatban feltüntettük a *felfüggesztés mértékét* években. A következő oszlopban jelöltük meg, hogy az adott vádlott *részesült-e előzetes mentesítésben*. A kutatás szempontjából szintén nagyon fontos a „J” oszlop, amely arra ad választ, hogy az elkövető *hivatalos személynek* minősül-e. Fontos megvizsgálni a hivatalos személyek esetén azt is, hogy az elkövetett cselekmény a *hivatali eljárásával összefügg-e*. Ha nem minősült hivatalos személynek az elkövető, ezek az oszlopok üresen maradtak. Az „L” oszlopban feltüntettük a vádlott elkövetéskori *foglalkozását*. Ez tulajdonképpen a „J” oszlop ellenőrzésének minősül. Így látható, hogy valóban hivatalos személy-e az illető.

A következő oszlopokban a *súlyosító és enyhítő körülményeket* vettük sorra, amelyek azért lényegesek, mert egyrészt megmutatják a bűncselekmény súlyosságát, másrészt ezekre gyakran hivatkozik a bíróság az előzetes mentesítés megadhatóságának

indokolásánál is. A bíróságok általában ugyanarra a körülbelül 20 súlyosító és ugyanennyi enyhítő körülményre hivatkoznak, ezért ezeket kódok szerint írtuk be, és ha olyan körülmény volt, amely nem tartozik ezek körébe, „egyéb” megjelöléssel részletezve tüntettük fel.

A *mentesítésre vonatkozó indokokat* tartalmazza a következő öt oszlop. Az előzetes mentesítést indokolhatja az *elítélt személyi körülménye*, a *bűncselekmény tárgyi súlya*, *méltányolható elkövetési indok* vagy *szolgálati érdek*. Ahogyan már fentebb bemutattam, ezeket a szempontokat a Legfelsőbb Bíróság kristályosította ki. Az ötödik oszlopba azok az indokok kerültek „*egyéb*” elnevezés alatt, amelyek nem tartoznak az előző négy kategóriába. Amelyik indokra az adott esetben a bíróság alapozta az előzetes mentesítés megadásának lehetőségét, oda „igen” szó került, a többi oszlop üresen maradt az első négy oszlopban. Ha a vádlott nem kapott előzetes mentesítést, a „nem” szót oda írtuk, amely indok miatt a bíróság nem látott lehetőséget az előzetes mentesítés megadására, a többi oszlop itt is üresen maradt. Az ötödik, „*egyéb*” oszlop indokait minden esetben részleteztük. Ilyen hivatkozás lehetett az például, ha a vádlott beismerő nyilatkozatot tett, vagy a sértettől még az eseményeket követően elnézést kért, mert ezek nem illeszthetők be az előző négy indok egyikébe sem. A következő négy oszlop azt mutatja meg, hogy az *indokokat* milyen tények, körülmények *bizonyították*. Ezek az előző négy oszlopnak felelnek meg, az „*egyéb*” oszlopnak nincs magyarázata, mivel ezeket az indokokat egyébként is részletezni kell. A bűncselekmény tárgyi súlyának, büntetésnek megfelelő oszlop mindig üresen maradt, mert ez kiderül egyrészt az ítéletből, másrészt a táblázat korábban részletezett oszlopaiból.

Az „AH” oszlop a *tényállás rövid leírását* tartalmazza. Ha egy ügy elemzése kapcsán felmerült valamilyen probléma vagy észrevétel, amelyet a táblázat egyik oszlopában sem lehetett jelezni, az „AI” oszlopban a *kutató egyéb észrevételei* cím alatt ezt fel kellett tüntetni. Ide kerülhetett annak a megjegyzése például, hogy az elsőfokú bíróság a vádlottat előzetes mentesítésben részesítette, de a másodfokú bíróság ezt a rendelkezést mellőzte. Az utolsó oszlop a *birosag.hu szerinti ügyszámot* tartalmazza, aminek a segítségével visszakereshetők az egyes ügyek a honlapon lévő bírósági határozatok gyűjteményében.

Az elemzés során szükséges volt az egész *elsőfokú ítélet* megismerése, azonban egyes részei különösen fontosak voltak a táblázat kitöltése szempontjából. Az ítélet rendelkező részéből derül ki a táblázat szempontjából lényegesnek minősülő kérdések közül a bűncselekmény minősítése, a kiszabott jogerős büntetés, a felfüggesztés mértéke és az, hogy előzetes mentesítésben részesült-e. Az indokolás ad választ arra, hogy az elkövető hivatalos személy-e, és ha igen, akkor hivatali eljárásával összefüggött-e a cselekmény. A vádlott vagy vádlottak foglalkozására szintén ebben a részben kaphattunk választ. A tényállás indokolása és a jogi indokolás után következnek a súlyosító és enyhítő körülmények, amelyek ismerete szintén fontos volt számunkra. Ezután szerepelnek az ítéletben a mentesítésre vonatkozó indokok és azok

a körülmények, amelyek alapján a bíróság ezeket az indokokat fennállónak látta, tehát az indokolás bizonyítékai.

A *másodfokú bíróság határozatának* megvizsgálása mindenképpen szükséges volt, mert amennyiben a bíróság a bűncselekmény minősítését megváltoztatta, ezt kellett beírni a táblázatba. Előfordult, hogy a másodfokú bíróság részesítette előzetes mentesítésben a vádlottat, vagy éppen mellőzte az elsőfokú bíróság által alkalmazott mentesítésre vonatkozó rendelkezést. Néhány ügyben a másodfokú bíróság ítéletében a szabadságvesztés büntetést pénzbüntetésre enyhítette, és emiatt mellőzte az előzetes mentesítés alkalmazását. A fenti indokok miatt tehát a másodfokú bíróság határozatát mindenképpen figyelembe kellett venni a táblázat kitöltése során.

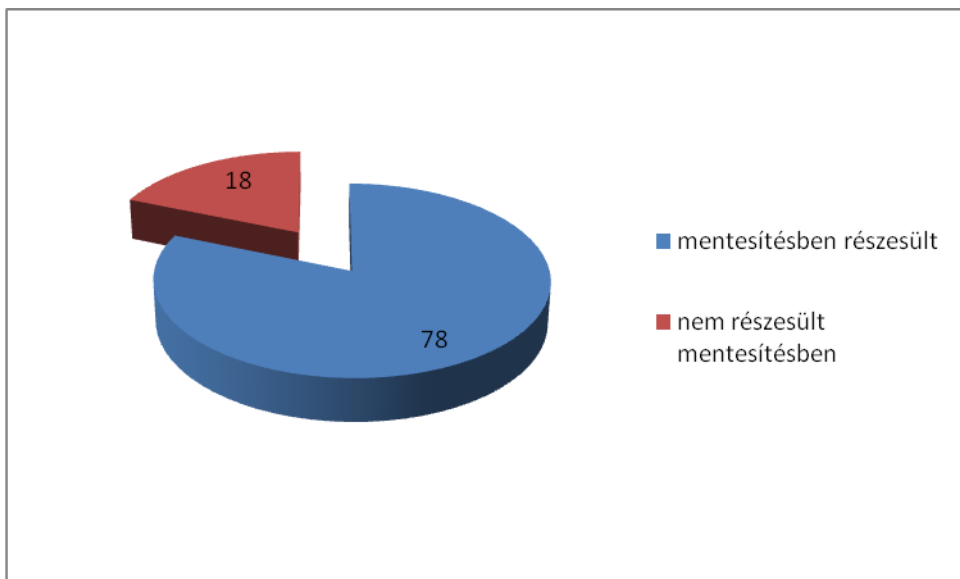
A csoportok által elkészített adatokat végül egy táblázatban összesítettem. Ezután következett a *táblázat megtisztítása*, amire azért volt szükség, mert a bíróság honlapján megtalálható ügyeknek a sorrendje, a megtalálhatóságának a helye nem állandó, ezért a csapatok által elkészített ügyekben voltak átfedések, előfordult, hogy ugyanazt az ügyet két vagy három csapat is megoldotta.²⁰ Ezért meg kellett vizsgálni, hogy mely ügyek fordulnak elő többször is a táblázatban, és el kellett dönteni, hogy az ismétlődő ügyek közül melyik kerüljön törlésre. Szükséges volt továbbá azoknak az ügyeknek is a kiszűrése, ahol nem merült fel a mentesítés kérdése, mert a vádlott végül pénzbüntetést kapott. A végleges táblázatot ezen ügyek mellőzésével készítettem el.

5.2. Eredmények

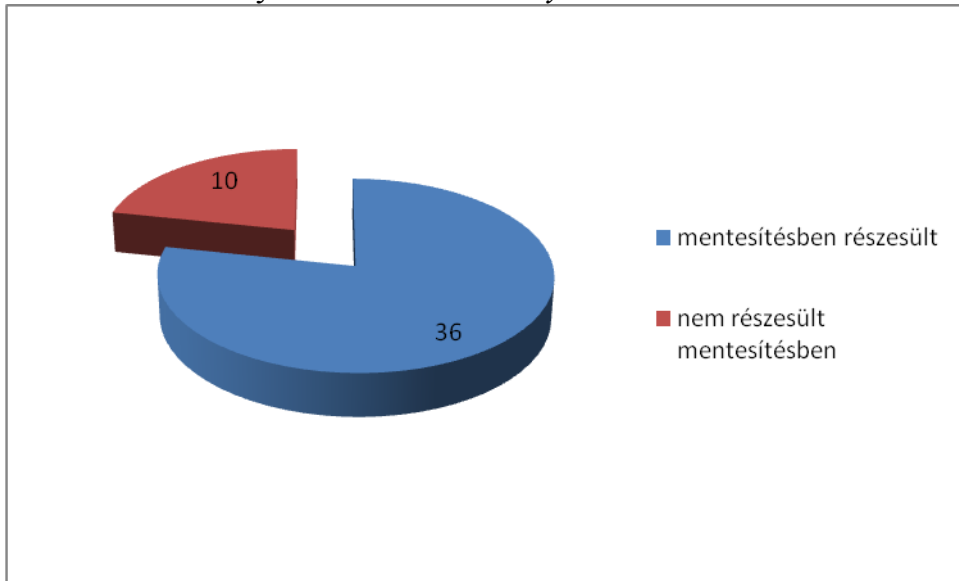
A megtisztított táblázatban végül *96 ügy* maradt. A táblázatból látható, hogy 96 vádlottból 78 vádlott *mentesült*, és 18 *nem*, ami nagyon magas arány, 81,25%-a mentesült a vádlottaknak a megvizsgált ügyekben. Ezután megnéztem a hivatalos személyek számát a mintában, és azt, hogy közülük hányan kaptak mentesítést. *46 hivatalos személyből 36-an kaptak mentesítést (78, 26 %)*, és *10-en nem (21, 73 %)*. A „K” oszlop segítségével az is megállapítható, hogy a hivatalos személyek által elkövetett cselekmények *43 esetben hivatali eljárásukkal összefüggött*. Ebből a 43 személyből *33 mentesült*, és *10 nem*, ami szintén nagyon magas arány, mert 76,74 %-a mentesült azon személyeknek, akiktől hivatali eljárásuk során éppen a tisztességet, a társadalom felé példamutatást várnánk el.

Az előzőekben bemutatott vizsgálatot elvégeztem a hivatalos személynek nem minősülő vádlottak esetében is. *50 vádlott nem minősült hivatalos személynek*. Ebből *42 vádlott mentesült* és *8 nem*, tehát a vádlottak 84%-a mentesült, 16%-a nem. Az arányokat a következő grafikonok szemléltetik:

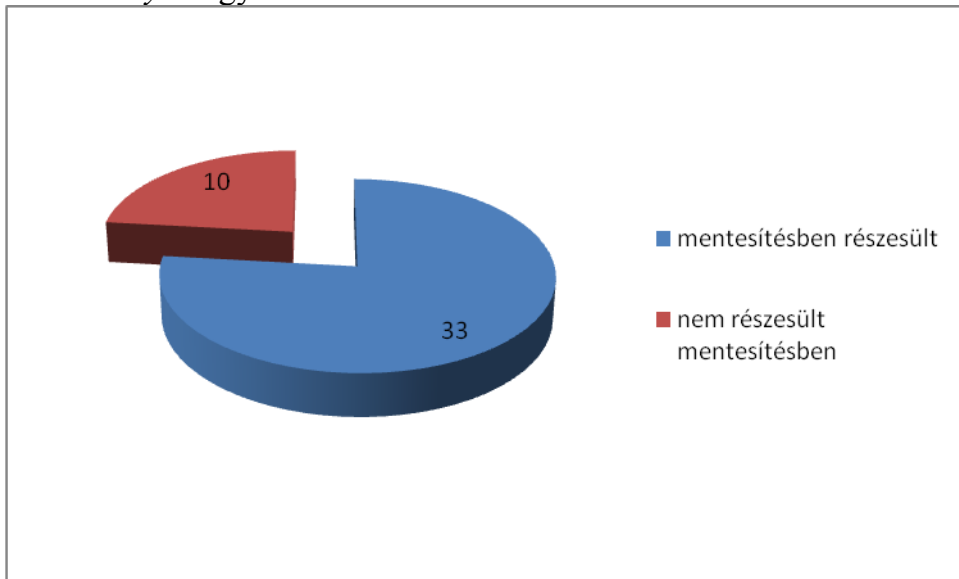
Mentesítések aránya az *összes vádlott* vonatkozásában

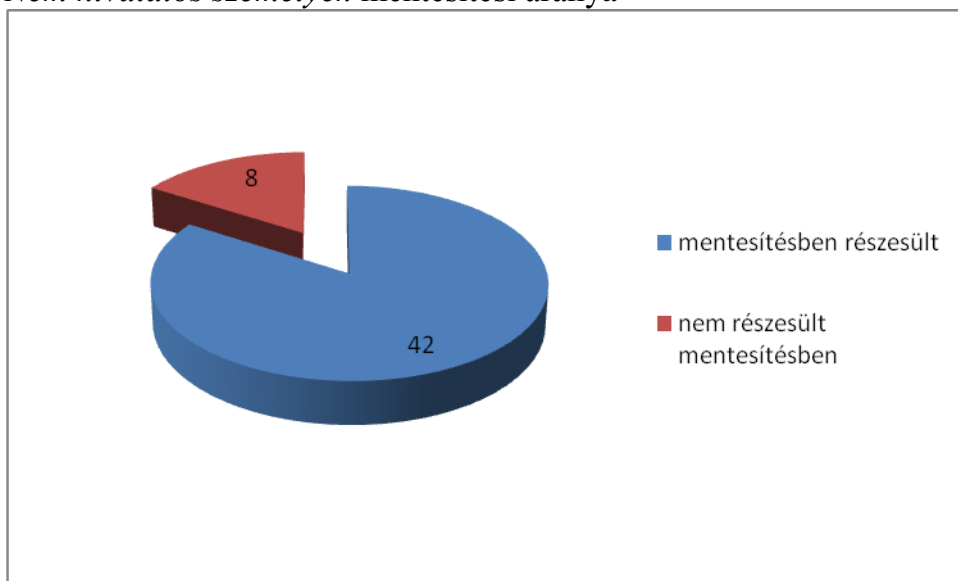
Mentesítések aránya a *hivatalos személyek* vonatkozásában

Mentesítések aránya a *hivatalos személyeknek a hivatali eljárásukkal összefüggő cselekmények* ügyében

Nem hivatalos személyek mentesítési aránya

Az első következtetés, amely ezekből az adatokból levonható, hogy a hivatalos személyek majdnem olyan arányban kaptak előzetes mentesítést, mint azok, akik nem minősülnek hivatalos személynek, annak ellenére, hogy a társadalmi elvárások a hivatalos személyekkel szemben sokkal magasabbak a fentebb említett indokok miatt.

Ezt követően a *mentesítések indokolásának vizsgálata* következett. Ezt szintén külön kellett elvégezni a hivatalos és a nem hivatalos személyek között, hogy az adatok megfelelően összehasonlíthatóak legyenek. *Hivatalos személyek* esetében a táblázat adatai szerint a bíróságok 29 alkalommal hivatkoztak az *életvitelre, személyi körülményekre* a mentesítés megadhatóságának indokolásaként. A *bűncselekmény tárgyi súlya, a büntetés mértéke* 6 alkalommal szerepelt a táblázatban. A bíróság 5 esetben találta méltányolhatónak az *elkövetési indokot*, és emiatt döntött az előzetes mentesítés megadása mellett. A *szolgálati érdek* 18 alkalommal jelent meg a hivatalos személyek által elkövetett bűncselekmények között. *Két* esetben találok olyan „*egyéb*” indokolással, amely nem tartozik az előző négy kategória egyikébe sem. Az egyik ügyben a vádlott a sértettől még az eseményeket követően elnézést kért, míg a másik esetben szolgálati viszonyáról önként lemondott. Ezeket a bíróság olyan lényegesnek tartotta, hogy ott szerepeltek az előzetes mentesítés megadhatóságának indokolásaként. *Egy ügy* volt, amiben semmivel *nem indokolták* az előzetes mentesítés megadhatóságának lehetőségét (14/2006/I).

A további vizsgálat tárgyát az képezte, hogy a hivatkozott mentesítéseket hány esetben támasztották alá a bizonyítékok. Az *életvitelre, személyi körülményekre* való hivatkozást 28 esetben támasztották alá. Ahogyan már arról korábban volt szó, a *bűncselekmény tárgyi súlyát, a büntetés mértékét* nem kell alátámasztani, mert ha erre való hivatkozással kapja a vádlott az előzetes mentesítést, ez mindig kiderül az ítélet rendelkező részéből. Az öt esetben hivatkozott *méltányolható elkövetési indok* 3 esetben volt alátámasztva. A *szolgálati érdeket* minden esetben, tehát 18-szor indokolta meg a bíróság ítéletében.

A fenti vizsgálatok alapján az egyik észrevételem az volt, hogy a bíróság *leggyakoribb hivatkozása a vádlott vallomásra és a parancsnoki vélemény volt*. Látható, hogy mindkét indokolás döntően szubjektív benyomásokon alapul, amely az ismert jogi realista álláspontot támasztja alá..A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság 263/2006. számú ítéletében így fogalmaz:

„Megállapította a bíróság, hogy r. törm. I.r. vádlott érdemes a mentesítésre, hiszen parancsnoka pozitív szolgálati jellemzést adott róla, és munkatársai véleménye szerint is jól látja el feladatait. Ezért, tekintettel arra, hogy a büntetés végrehajtását is felfüggesztette, a bíróság I.r. vádlottat előzetes mentesítésben részesítette.”

(A Győri Ítéltábla ítéletében az I. r. vádlott vonatkozásában megváltoztatta a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság ítéletét, mert mellőzte az előzetes mentesítésre vonatkozó rendelkezést, ezért szerepel a táblázatban az, hogy nem kapott a vádlott előzetes mentesítést.)

Előfordult olyan eset is, ahol a bíróság a mentesítésre vonatkozó rendelkezésénél nem indokolta a mentesítést, hanem ezek az enyhítő körülményekből derültek ki:

„A büntetés kiszabása körében a bíróság nyomatékos enyhítő körülményként értékelte a vádlott bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomását, a kedvező parancsnoki jellemzést, az eddigi kifogástalan közlekedési előéletét, jelentős gépjárművezetői tapasztalatát, valamint azt a körülményt, hogy viszonylag forgalmatlanabb úton, éjszakai órákban követte el a bűncselekményt.” (19/2007)

„Az előzetes mentesítésre vonatkozóan a Btk. 104. § (1) bekezdésnek megfelelően történt rendelkezés, mivel a bíróság a vádlottat érdemesnek tartotta a további rendőri szolgálat ellátására.” (19/2007)

Különösen elgondolkodtató, hogy mennyire „kesztyűs kézzel” bánt a bíróság egy politikussal az egyik ügyben. A bíróság attitűdjére abból is lehet következtetni, hogy az előzetes mentesítés indokolása mindössze az időmúlás felemlítéséből állt. Érdemes kicsit részletesebben bemutatni az első és a másodfokú ítéletnek a megyei közgyűlés alelnökére vonatkozó indokolását ebben az ügyben.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság ítéletét a következőképpen indokolta:

„Az enyhítő körülményekre tekintettel a bíróság valamennyi vádlottat előzetes mentesítésre érdemesnek találta, ezért erről a Btk. 104. § (1) bekezdése alapján határozott.” (890/2006)

„Enyhítő körülményként értékelte a bíróság valamennyi vádlott vonatkozásában, hogy büntetlen előéletűek, azt, hogy a bűncselekmények elkövetése és az

ítélőhatal között közel 5 év telt el, és hogy az okozott vagyoni hátrány teljes mértékben megtérült.” (890/2006)

A Debreceni Ítéltábla, mint másodfokú bíróság a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság ítéletét megváltoztatta annyiban, hogy a magánokirat-hamisítás vétségét az I. r. vádlott, tehát a megyei közgyűlés alelnöke felbujtóként követte el:

„Az első fokú bíróság teljes körűen tárta fel a büntetés kiszabásánál irányadó körülményeket, azonban az ítéltábla I. r. vádlott büntetlen előéletét – mivel az a tisztsége ellátásának a feltétele – az enyhítő körülmények közül mellőzi.” (415/2007)

„A büntetés kiszabása körében az első fokú bíróság megfelelően értékelte a vádlottak személyi társadalomra veszélyességét, az általuk megvalósított bűncselekmények tárgyi súlyát, a bűnösségük fokát, s a büntetés kiszabásánál irányadó egyéb körülményeket is akkor, amikor kellően differenciált mértékű, végrehajtásában egyaránt 2 évi próbaidőre felfüggesztett börtön-büntetés és pénzmellékbüntetés összehatásával látta elérhetőnek a Btk. 37. §-ában foglalt célokat. Az ítéltábla sem a súlyosításra, sem az enyhítésre alapot nem látott. Az enyhítés a büntetéseket súlytalanná tenné, azonban elsődlegesen az időmúlásra és a vagyoni hátrány megtérültére is tekintettel szükségtelen a szabadságvesztések próbaidőre történő felfüggesztésének a mellőzése.” (415/2007)

„Az első fokú bíróság egyéb rendelkezései törvényesek.” (415/2007)

A hivatalos személyeknek nem minősülő vádlottak ügyében a mentesítések esetében az életvitelre, személyi körülményekre 31 esetben hivatkoztak. A bűncselekmény tárgyi súlyára, büntetés mértékére 10 alkalommal történt hivatkozás. A bíróság csupán egy esetben tartotta méltányolhatónak az elkövetési indokot. A szolgálati érdek nem merült fel a hivatalos személynek nem minősülő vádlottak esetében, tehát erre nem hivatkozott a bíróság egy esetben sem. A nem hivatalos személyek esetében a bíróság sokkal több esetben hivatkozott olyan indokokra, amelyek az előző négy kategóriába nem tartoznak bele, tehát amelyek az „egyéb” oszlopban találhatóak meg. Ilyen indokok voltak a maradandó fogyatékoság (a vádlott a halálos közúti baleset gondatlan okozása során maga is megsérült, amelynek következménye a maradandó fogyatékoság) a vádlott beismert nyilatkozata, az a cél, hogy a vádlottak a büntetőeljárás kimenetelétől függetlenül korábbi társadalmi-gazdasági pozíciójukba vissza tudjanak illeszkedni, az individualizáció jogdogmatikai elve, az időmúlás, a sértett közrehatása és volt olyan ügy, ahol indokolásként az ügy körülményeire hivatkozott a bíróság. Ezek az indokok összesen 13 esetben jelentek meg. Összehasonlítva a hivatalos személyek által elkövetett cselekményekkel, az is megfigyelhető, hogy valamivel több esetben fordult elő, hogy egyáltalán nem indokolta a bíróság az előzetes mentesítésre vonatkozó körülmények megadhatóságát, összesen 4 ügyben.

A fenti módszerhez hasonlóan annak a vizsgálata következett, hogy a hivatkozott mentesítéseket alátámasztották-e a bizonyítékok minden esetben. A 31 esetben hivatkozott *életvitel, személyi körülmény 28 esetben volt alátámasztva. A bűncselekmény tárgyi súlyára, büntetés mértékére* a fentebb leírtak vonatkoznak ebben az esetben is. *A méltányolható elkövetési indok alá van támasztva abban az egy esetben,* amelyekben erre hivatkozott a bíróság. Látható tehát, hogy a hivatkozott indokok a nem hivatalos személyek körében sincsenek minden esetben alátámasztva. Ebben a körben a *leggyakoribb hivatkozás* a vádlott „*bemondása*” és a *tanúvallomás* volt, amely szintén szubjektívnek tekinthető.

A vádlott személyi körülményei alapján látott lehetőséget a bíróság az előzetes mentesítésre a következő esetben:

„Ugyanakkor a bíróság a vádlottal szemben arra viszont lehetőséget talált, hogy őt a Btk. 104. § (1) bekezdése alapján előzetes mentesítésben részesítse, mivel arra a nagy számú enyhítő körülményre, családi és személyi viszonyaira, az eljárás során tanúsított magatartására tekintettel feltétlenül érdemes.” (144/2008)

(A fenti esethez hasonlóan itt is az szerepel a táblázatban, hogy a vádlott nem kapott előzetes mentesítést, mert a Debreceni Ítéltábla nem találta érdemesnek a vádlottat az előzetes mentesítésre ítéletében.)

Tanúvallomásra hivatkozott a Szegedi Városi Bíróság az 1735/2007. számú ítéletében a mentesítés egyik indokaként:

„A bíróság a Btk. 104. § (1) bekezdése alapján a II. r. vádlottat előzetesen mentesítésben részesítette. A bíróság úgy ítélte meg, hogy a II. r. vádlott vonatkozásában mindazon tények, hogy a pályázatok benyújtásával elérni kívánt célok - a finanszírozott útépités - megvalósult, a II. r. vádlott időközben nyugdíjba vonult, míg a tárgyaláson tanú3 elnök akként nyilatkozott, hogy munkaviszonyban állása alatt a II. r. vádlott magatartásával, munkához való hozzáállásával soha semmilyen probléma nem merült fel, megalapozzák, hogy a bíróság a II. r. vádlottat a jogszabály által elítéléséhez fűzött hátrányos következmények alól mentesítette.”

6. Következtetések

A fent ismertetett empirikus vizsgálat eredménye azt mutatja, hogy a bíróságok „előszeretettel” alkalmazzák az előzetes mentesítés intézményét a civilek és a hivatalos személyek vonatkozásában egyaránt. Ennek a tendenciának az egyik magyarázata az lehet, hogy az előzetes mentesítésre való érdemességet a bíróság nem hivatalból vizsgálja (habár ezt is megtehetné), hanem csupán erre irányuló kérelem esetén. Mivel a kérelem teljesítése „nem kerül semmibe” a bíróságnak, azaz nem valószínű, hogy az ügyész megfellebbezi az ítéletet, ha mentesítést alkalmaz, érdemi vizsgálat nélkül akceptálja a vádlott kérdését.

Számomra ugyanakkor érdekesebb annak vizsgálata, hogy a hivatalos személyek által elkövetett hivatali bűncselekmények esetében miért ilyen magas ez az arány. Ahogyan már utaltam rá, a hivatalos személyekkel szemben magasabbak a társadalom erkölcsi elvárásai, mint a többi állampolgárral szemben. Így nehezen érthető, miért mentesítik őket a bíróságok nagyon sok esetben. Ez a tendencia talán azzal magyarázható, hogy a bíró – főként a rendőrök ügyeiben – úgy vélekedhet: a felfüggesztett szabadságvesztés számukra az állásuk elvesztését jelentené, amely a büntetés célján túlmenő joghátrányt jelent, másrészt effektíve csökkentené a rendőrség létszámát, ami negatív hatással lenne a közbiztonság alakulására. Hasonló gondolatokat fogalmaz meg Kosztolányi Dezső Aurelius című novellájában, melyben arról ír, hogy az egyik katona megölt egy tizennégy éves ártatlan gyermeket, de a császár megkegyelmezett neki a kitűnő katonai szolgálatára és Róma akkori helyzetére tekintettel. „Most durván és botorul cselekedett. De mennyi jót tett eddig ezzel a vadságával, és mennyi jót fog még tenni a jövőben, mikor ugyanezzel a vadsággal ront a gonosztevőkre, a tolvajokra, a gyilkosokra, az indiai gymnosophistákra, akik mindnyájunk ellenségei.” „Mi, akik gondolkozunk és érzünk, elfordulunk ilyesmitől. De, sajnos, szükségünk van rá. A belőle származó nyugalmat és biztonságot mindnyájan elfogadjuk és élvezzük.”²¹

Egy további hipotézis lehet az, hogy a bíróságok és a rendőrség között létezik egyfajta kollegialitás, mivel mindkét szervezet a tág értelemben felfogott igazságszolgáltatás része. Ezeket a feltételezéseket természetesen tovább kellene tesztelni különböző szociológiai vizsgálatokkal.

Akármilyen indok áll is azonban háttérben, felmerül a kérdés, hogy mennyire fogadható el, ha a bíróság kiemelten enyhén kezeli a hivatalos személyeket, milyen visszhangot kelt ez a társadalom más tagjainak körében? Ez a kérdés azonban már túlmutat a dolgozat tárgyán, a jogszociológiai elemzésen.

---

¹ Btk. 104. § (1) „A bíróság előzetes mentesítésben részesítheti az elítéltet, ha a szabadságvesztés végrehajtását a 89. § alapján felfüggeszti, és az elítélt a mentesítésre érdemes.”

² https://ugyintezes.magyarorszag.hu/ugyek/410006/420012/Buntetes_kiszabasa20091202.html?ugy=mentesites.html#topicissue letöltés dátuma: 2010. november 21.

³ Tóth Mihály: Néhány impresszió az új Btk. Általános része Tervezetének „első olvasata” után. In.: *Tanulmányok Dr. Dr. h.c. Horváth Tibor Professor Emeritus 80. születésnapja tiszteletére*. Szerk.: Farkas-Nagy-Róth-Sántha-Várad. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2007. 195. o.

⁴ Király Tibor: *Büntetőeljárás jog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2008 664-665. o.

⁵ https://ugyintezes.magyarorszag.hu/ugyek/410006/420012/Buntetes_kiszabasa20091202.html?ugy=mentesites.html#topicissue letöltés dátuma: 2010. november 21.

⁶ Farkas Ákos – Róth Erika: *A büntetőeljárás*, Complex Kiadó, Budapest, 2007 439. o.

⁷ BH 1992. 3.

⁸ BH 1983. 221.

⁹ BH 1981. 308.

¹⁰ BH 1998. 517.

¹¹ BH 1996. 238.

¹² Tóth Mihály: Néhány impresszió az új Btk. Általános része Tervezetének „első olvasata” után. In.: *Tanulmányok Dr. Dr. h.c. Horváth Tibor Professor Emeritus 80. születésnapja tiszteletére*. Szerk.: Farkas-Nagy-Róth-Sántha-Várad. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2007. 195. o.

¹³ BKv48. (BK 137.)

¹⁴ BH 1987. 342.

---

¹⁵ Frank, Jerome: *Courts on Trial*. 1949. Princeton. New Jersey. Idézi: Nagy Zsolt *A bírói hatalom kérdései*, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogbölcséleti és Jogszociológiai Tanszék, Szeged, 2003, 76-77. o.

¹⁶ Frank, Jerome: *Courts on Trial*. 1949. Princeton. New Jersey. Idézi: Nagy Zsolt *A bírói hatalom kérdései*, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogbölcséleti és Jogszociológiai Tanszék, Szeged, 2003, 77. o.

¹⁷ Frank, Jerome: *Law and the Modern Mind*. 1930. Garden city. New York. Idézi: Nagy Zsolt: i.m. 78. o.

¹⁸ Frank, Jerome: *Law and the Modern Mind*. Idézi: Szabó Miklós: *Fejezetek a jogbölcséleti gondolkodás történetéből*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004 215. o.

¹⁹ Jerome Frank: *Bíraskodás az elme ítélőszéke előtt* (Válogatott írások), Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2006 61. o.

²⁰ A bírósági adatbázis problémáihoz lásd Navratil Szonja: *Az igazságszolgáltatás nyilvánossága különös tekintettel a bírósági határozatok nyilvánosságára*, Eötvös Károly Intézet, 2009 31-43. o.

²¹ <http://mek.niif.hu/00700/00747/00747.htm#3> letöltés dátuma: 2011. január 31.